

Tallinna ja Harjumaa Kurtide Ühingu tekkelugu

Aire Murd

Tallinna Heleni Kooli õpetaja

Minu nimi on Aire Murd, olen Tallinna Heleni Kooli õpetaja. Õpin Tartu Ülikooli Avatud Ülikoolis ajalugu. Ajalugu on rohkem minu hobiks, kuigi olen õpilastele andnud ajalugu juba 3 aastat. Kui tütar hakkas õppima ajalugu alates V klassist, siis pidin temaga koos ajalugu õppima, sest õpiku tekst oli raske ja polnud kohandatud meie lastele. Tegin teksti lihtsamaks ja tõin välja tähtsamad pidepunktid. Koos sellega hakkas ajalugu järjest enam meeldima, seepärast ka dokumendid TÜ Avatud Ülikooli viisin ja sain riigieelarvelisele kohale.

Kui härra Tiit Papp palus mul koostada ettekande Tallinna ja Harjumaa Kurtide Ühingu tekkeloo kohta, olin nõus. Mul oli juba varasem kogemus ettekannete koostamisel – Vändra Kurtitummade Kooli ja Eesti Kurtide Liidu kohta.

Olen lugenud Jutta ja Kaarel Kotsari koostatud teoseid Eesti kurtide elu ajaraamat I-III. Nagu Kotsarid oma teoste kohta mainisid, on Eesti kurtide elu ajaraamat kirjutatud kujutluskroonikana. Nii ei ole kõiki fakte teaduslikult käsitletud. Kotsaride elutöö jäi pooleli, mõlemad suurepärased inimesed on läinud Toonela tee.

Mul puudus ligipääs tolleaegsete koosolekute protokollide ja seltsiliikmete omavahelise kirjavahetuse ning muu kirjalike ajalooallikate juurde, sest kogu materjal oli Kotsaride valduses. Me võime pildi silme ette tuua, milline oli kurtide eluolu 1920.-1950.aastatel Eestis.

Sellega seoses on tekkinud küsimusi. Kas võime pidada Tallinna ja Harjumaa Kurtide Ühingu ja Eesti Kurtide Liidu aastapäeva ühel ajal? Me ei tea täpselt, kas Eesti Kurtitummade Selts tegutses paralleelselt Eesti Kurtitummade Seltsina, kuhu koondati üle Eesti kurtitummasid või tegutses Eesti Kurtitummade Selts omaette, hõlmates enda alla Tallinna kurtitummad (tolleaegne termin). Teada on aga, et Eesti Kurtitummade Seltsi põhikiri on registreeritud 22.mail 1922.a Tallinna-Haapsalu Rahukogus. Toon välja, mida ütleb §5: Seltsi tegevuspiirkonda kuulub kogu EV ja tema juhatuse asukohaks on Tallinn. Heaks allikaks oli Eduard Kalmi trükitud dokument, kus ta rõhutas, et tegi esimese protokoll Tallinna Kurtitummade Seltsi asutamiseks: „Kirjutasin esimese protokoll Tallinna Kurtitummade seltsi asutamiseks.” (Minu töö kurtide heaks alates 1922. aastast. Eduard Kalm 1972)

Kuidas see kõik alguse sai?

Kauaaegne kurtide aktivist Eduard Kalm kirjutas oma 50.aastapäeva kõnes:

„Vanem ja keskmine põlvkond mäletab hästi kuulsat kurdist kunstnikku Andrei Jegorovit ja esimest esimeest Karl Luhti. Mina elasin neil aastail maal fotomehena. K. Luht kui elupõline rändkaupmees rändas maal ringi ja sattus ühel päeval otsaga minu elukohta. Siis ta rääkis vajadustest asutada kurtitummade selts Tallinna. Kunstnik Jegorov olla palju rääkinud vene kurtitummade seltsidest. K. Luht tegi mulle ettepaneku sõita sel ja sel

päeval Tallinna, et asjaga pihta hakata. Niisiis pidasime esimese koosoleku kitsamas ringis Tomsoni korteris Nunne tänavas. Kirjutasin esimese protokollil Jegorovi juhendamisel. Notari juures kirjutasid alla ainult need, kes võtsid osa koosolekust ja elavad Tallinnas. Nii kirjutasid asutajatena alla: Karl Luht, Andrei Jegorov, Karl Saarestik, Tõnis Steinberg, Johan Altberg, Rein Tomson ja Vladimir Telg. Notari juures oli kurttummadele tõlgiks Rosalie Pachel.” (E. Kalm Minu 50.a. Kurtide Ühingu juubeli kõne 1972)

Nagu me aru saame, kirjutasid seltsi asutajatena alla 7 liiget, sest nemad võtsid koosolekust osa.

Aga, Eesti kurtide seltsi ajaraamatust I (edaspidi ajaraamat) loeme, et tegelike asutajatena kirjutasid alla: Karl Luht ja Rein Tomson Tallinnast ning Eduard Kalm Võhmast. A. Jegorov oli „tegelike asutajate” hulgast välja jäetud. Ajaraamat II toob välja kirjavahetuse, kus K. Luht 1928.a oma kirjas pöördub Rootsi Kurttummade Seltsi poole: „ /Eesti Kurttummade Selts, mis on asutatud kolme kurttumma: Karl Luht, Rein Tomson ja Tõnis Steinbergi algatusel, / ...”

Millist neist kolme allikat peame tõepärasemaks? Kes olid need tegelikud allakirjutajad notari juures? Miks ei mainita nimekirjas A. Jegorovi ega E. Kalmi?

Vaba Maa 10.märts 1922: „ **Tallinnas kurttummade selts asutamisel.** Tuntud Vene kunstniku Andrei Jegorovi (kurttumm) ettevõttel oli eila (st 9.märts 1922) Tallinnas koosolek, millest 40 kurttumma osa võtsid. Otsustati Tallinna kurttummade selts asutada...” (ajaraamat I)

„On alust arvata, et „mõtteavalduste” käigus toimus osavõtjate jagunemine leeridesse, mille tulemusena Eesti Kurttummade Selts juba enne sündi Andrei Jegorovilt üle võeti. (K. Kotsar)

Seltsi eeltööd tehti Tallinnas. Siin oli selts asutatud, põhikiri koostatud, läbi vaadatud ja asutamisluba antud.

Kurttummade Hääldest võib leida sellise info, et Eestis on kaks kurttummade seltsi, Tallinnas ja Pärnus, neist esimene asutatud 1922.a, teine 1925.a. (Kurttummade Hääl nr 1 1928)

Käisin Tallinna Ülikooli raamatukogu arhiivis, kus tutvusin Eesti Kurttummade Seltsi (edaspidi EKS) põhikirja koopiaga. Originaal on Riigiarhiivis, ajapuuduse tõttu ma sinna ei jõudnud.

Väljavõte põhikirja koopiast:

Eesti Kurttummade Seltsi põhikiri

W.Ehrenpreisi´i trükk, Tallinnas

Tallinna-Haapsalu Rahukogu registreerimise osakond, läbivaadatud avalikul kohtuistungil 22.V.22a. käesolevat põhjuskirja ja tähele pannes, et see põhjuskiri vastab praegu maksmasolevate registreerimise seaduse nõuetele, -

otsustas:

registreerida seaduslikus korras:

„Eesti Kurttummade Selts ”

Selle kohtuotsuse täitmiseks on „Eesti Kurttummade Selts” Tallinna-Haapsalu Rahukogu juures registreeritud seltside ja ühingute registri N° 137 all sissekantud ja selts võib oma tegevust alustada.

Tarvilised kulud on tasutud.

Tallinnas, 23.mail 1922 a.

Akt. N° 196.

Rahukogu Esimees: (allkiri)

Reg.os.sekr.eest: (allkiri)

Kes on olnud esimehed 1922-1939?

Põhikirja järgi valiti EKS esimees 3 aastaks.

Karl Luht	1922-1924
Rein Tomson	1925-1927
Karl Luht	1927-1928
Eduard Kalm	1928-1929 (8 kuud)
August Mesilane	1929-1931
Rein Tomson	1931-1934
Evart Martinson	1934-1936
Rein Tomson	1936-1937
Karl Luht	1937
Evart Martinson	1937-1938
Egon Viitpom	1938-1939
Osvald Lang	7 kuud
Elmar Räästas	1939

„Halvasti mõjus seltsi käekäigule sagedane esimeeste vahetamine nagu eelnäidatud tabelist näete. Kapitalismi ajal said tasuvat tööd teha ainult need kurttummad, kes mingit käsitööd oskasid teha, mis oli peremeestele kasulik”. (E. Kalm Minu 50.a. Kurtide Ühingu juubeli kõne 1972)

„Et kapitalistlikul ajal oli kurttumadel, kellel ei olnud selgeks õpitud mingit ametit, töö saamine väga raske, organiseerisin tööstuse „Liiva-Betoon“, mis töötas 3 aastat hea eduga, kuid tolleaegse esimehe Mesilase võhikluse ja vastu töötamise tõttu läks pankroti äärele ja olime sunnitud müüma selle Tarvitajate Ühisusele „Maja“, kes meie vekslid välja ostis.” (Minu töö kurtide heaks alates 1922. aastast. Eduard Kalm 1972)

EKS tsementkivide tööstus Liiva-Betoon töötas aastatel 1928-1931 ja kuulus seltsile, mida juhtis Eduard Kalm.

„Tallinna kurttumade seltsi eeskujule hakati asutama ka provintsidest seltsi.

Pärnus „Vaata”	1925
Tartus „Sõprus”	1931
Narvas „Valgus”	1932
Saaremaal	1933

(E. Kalm Minu 50.a. Kurtide Ühingu juubeli kõne 1972)

Ajaraamatust I loeme, et juba 1928.a oli idee luua Eesti Kurttumade Liit, mis ühendaks vabariigi kurttumade seltsi (1928.a tegutsesid seltsid Tallinnas ja Pärnus). Põhjuseks, et kui seltsid ühendada, saavad kurttumad riigi poolt vajalikku toetust ja samad kodanikuõigused, mis kuuljatel. Alates 1895.a kuni Eesti Vabariigi lõpuni kehtis Eesti Vabariigi territooriumil Balti eraseadus. Balti eraseaduse järgi oli kurttum isik, kes kuulmispuude tõttu polnud end võimeline väljendama. Kurttumma õigused olid seepärast piiratud. Kurttum ei saanud olla tunnistaja testamendi juures ega notariaalse akti koostamisel, tal puudus õigus osa võtta valimistest ja rahvahääletustest. Kohtus võis ta esineda tunnistajana siis, kui oskas end väljendada suuliselt kui ka kirjalikult.

Kui Tartus ja Narvas ka kurttumade seltsid asutati, siis mõeldi organiseerida 1933.a esimene üle-eestimaa kongress, mille üheks päevakorra punktiks oleks ka Kurttumade Liidu asutamise vajalikkus.

„1935.aastal organiseeriti kodanlikus Eestis mingisugune kurttumade liit, kuid selle tegevuse mõju ei olnud kusagil näha, sündis nõ surnult.” (E. Kalm Minu 50.a. Kurtide Ühingu juubeli kõne 1972)

„ Eesti Kurttumade Liidu asutamise asjus ei ole midagi rõõmustavat teatada. Nimelt selgus Siseministeeriumis liidu põhikirja registreerimise minnes, et liidu kongressi otsusel asutada ei saa. Selleks nõuab seadus vähemalt kahe seltsi üldkoosoleku otsust”. (Kurttumade Sõber 1936)

Eesti Kurttumade Liit loodi alles 1938.aastal kahe seltsiga - Tallinna Kurttumade Selts ja Lõuna-Eesti Kurttumade Selts Sõprus. Kas Eesti Kurtide Liidu aastapäeva ei oleks õigem pidada alates 1938.aastast, seega oleks Eesti Kurtide Liidul aastal 2008 70.aastapäev. See oleks loogilisem, ette enne on seltsid ja liit luuakse seltside ühendamisel.

Tallinna Kurttummade Selts ja uus põhikiri

Seltsi nime muutmise asjus tehti kolm ettepanekut: senise Eesti Kurttummade Seltsi asemele

- 1) Tallinna Kurttummade Selts
- 2) Tallinna Eesti Kurttummade Selts
- 3) Seltsi nimi jätta endiseks.

Häälteenamusega pandi seltsile nimeks Tallinna Kurttummade Selts. Muudetud põhikiri saadeti Kohtu-Siseministeeriumisse registreerimisele. Tallinna Kurttummade Seltsi põhikiri registreeriti Kohtu-Siseministeeriumis 12.aprillil 1934.a (akt nr.137). Uue põhikirja alusel valiti üldkoosolekul viieliikmeline juhatus, mille esimeheks sai Evert Martinson. Seltsile otsustati tellida ka uus pitsat ja nurgastamp koos seltsi rinnamärgiga. Selts likvideeriti 1940.aastal.

Eesti kurttummade kultuur Eesti Vabariigi aastatel (1922-1939)

Oma põhikirja järgi püüdis EKS juhatus seltsielu arendada. Korraldati pantomiimietendusi, loeti ajalehti, ajakirju ja raamatuid, korraldati ühiseid pidusid, väljasõite, tantsuõhtuid, harrastati sümboolikat ja huumorit.

Esimene teadaolev näitemäng oli Üliõpilase äpardus, mis kanti ette vana-aastaõhtul 1924.a. Näitemänge vaadati meeleldi ja näitemängude ettevalmistamine kujunes seltsielu osaks.

Selts pidas oma esimese avaliku peoõhtu Rahvateatris (Tartu mnt 25) 1.detsembril 1927. Peo korraldajad olid kurttummad ise. Kavas olid tummnäidendid ja tantsud (esinejad olid kurttummad). See üritus oli esimene katse läheneda seltskonnale ja linnarahvale. Publikuks kutsuti ka linnarahvast. Samuti olid kohal Vaba Maa, Päevalehe ja Rahvalehe esindajad.

3.dets.1927.a Päevaleht kirjutab: „**Paar tundi kurttummade keskel. Nende kodune ja seltskondlik elu.** / Pidulised, kurttummad, näisid ettekannetest väga rahuldatud. Nad vahetasid elavalt oma viisil mõtteid. Rõdul käratses harilik Rahvateatri rääkija publik ja tegi labast nalja. Kui keegi palus rahulikumalt olla, vastati ülbelt : „Ega kurttummad kuule”./ ”

Rahvaleht : „**Kurttummad näitelaval. Huvitav õhtu Rahvateatris.** EKS esines neljapäeva õhtul Rahvateatris huvitava ja meie oludes esmakordse katsega, näidata laiemale publikule kurttummade esinemist näitemängus ja soolotantsus./ Liigutused ja miimika olid üldiselt nii arusaadavad, et näidendi sisu mõistmine ei teinud pealtvaatajaile raskusi. Kurttummad kõnelevad igapäevases elus käeliigutustega ja on sellest küljest hästi välja arenenud/.”

Veel kirjutab Rahvaleht: „Selts on tihedas läbikäimises väljamaa kurttummade organisatsioonidega, tehakse üksteisele külaskäike jne. Läbikäimine on neil hõlbus selle poolest, et kurttummade „sõrmekeel” on rahvusvaheline”.

Aastatel 1928-1931 oli EKS juhatuse seotud tsementkivide tehase Liiva-Betoon asutamise, selle tegevuse ja pankrotiga. Selletõttu seltsielu ei olnud aktiivne. Alates 1930. aastate poole elavnes seltsielu jälle. Korraldati jälle näitemänge, pantomiimide õhtuid ja ühiseid pidusid. Armastati ka tantsida ja mängida seltskonnamänge nagu amorpost, ring- ja numbrimängud. On valitud ka peakuningas ja -kuninganna. Esile võib tuua häid näitlejaid nagu Harry Meindok, Edmund Tannik, Aksel Anni, Herta Sepp, Karl Tammist jt.

1928.a anti välja Kurttummade Hääl, mida ilmus ainult kolm numbrit. Ajalehe eesmärgiks oli kurttummade silmaringi laiendamine.

Ajakiri Kurttummade Sõber ilmus 1934-1936. Kurttummade Sõber kajastas seltside tegevusi, liikmete kirjutisi, samuti oli ajakirjas võtmemõistatused, karikatuurid, malesõpradele maleülesandeid, surmakuulutused, õnnesoovid. Nimetatud ajalehtede ja ajakirjadega saab tutvuda ka Rahvusraamatukogus.

Väga populaarsed olid väljasõidud rohelusse. Väljasõitude jaoks pidi selts taotlema luba Tallinna Linnavalitsuselt. Nii taotleti luba väljasõitudeks Kose metsa ja Stroomi randa ning sellele järgnevale piknikule. Kose metsas asub Pirital. Tavaliselt korraldati väljasõite suvel. Seltsi liikmed on teinud ka väljasõite Keila-Joale. Keila-Joa lossi valitsejalt saadi luba lossi ja pargi külastamiseks.

Tähistati eesti rahvakalendriga seotud tähtpäevi nagu mardipäev, vastlapäev, jõuluõhtu jne. Traditsiooniks oli mardisandiks käimine 9. novembri õhtul ja sellele järgnes pidu, kus söödi mardihane, korraldati seltskonnamänge ja jagati auhindu parimatele maskidele. Kõiki üritusi tuli politseiametis registreerida, kuna ilma registreerimata ei olnud tol ajal lubatud korraldada ei jõuluõhtut ega ka muid koosviibimisi. Jõuluõhtud olid seltsi liikmete lastega koos.

Seltsielu juurde kuulusid ka kihlveod ja naljad. Meeleldi levitati seltsi liikmete hulgas anekdoote ja räägiti naljalugusid. Peoõhtutel töötas puhvet.

Aastapäevade tähistamine oli pidulik (18. juuni 1922.a oli seltsi esimene koosolek ja sellest ajast peeti aastapäevi). Päevakord oli selline: jumalateenistus (Jaani kirik), esimehe kõne möödunud aasta tegevusest, liikmete kõned, pidulik õhtusöök ja koosviibimine.

Seltsi 10. aastapäevaks telliti seltsi embleem aastaarvudega 1922-1932. Selline ülesanne anti kunstiharidust saanud liikmetele Edmund Tannikule ja Harry Meindokile. Selts Tallinna Linnavalitsuselt toetust ei saanud. Kas seltsi embleem sai nimetatud kunstnike poolt tehtud?

EKS liikmetel on kontakte olnud Soome kurttummadega. Soome kurttummade selts loodi juba 1895. aastal. Soome kurttummad on mitu korda Tallinnat külastanud ja seltsi liikmete kodus ööbinud. On peetud koosviibimisi tee- ja kohvilauaga. Soome kurttummadele on tutvustatud Tallinna vaatamisväärsusi, sealhulgas ka Nõmme metsa ja Glehni parki koos kuradi, krokodilli ja vaatetorniga (praegu Tähetorn). On püütud luua

kontakte kirjavahetuse teel Rootsi Kurttummade Liidu, Connecticuti osariigi pealinna Harfordi kurttummade kooli ja Saksamaa kurttummade organisatsioonidega, kuigi vastust ei ole seltsile tulnud.

Jaani kirik oli koht, kus peeti seltsi liikmetele jumalateenistusi seltsi aastapäeval, jõulupuul, ülestõusmispühadel, ei puudunud ka armulaud.

1927.a kuulutati välja rinnamärgi kavandite võistlus, parimatele kavanditele oli ette nähtud ka auhinnad. Kuna kavandeid ei tulnud, otsustati taas rinnamärgi kavandite võistlus välja kuulutada 1931.a. Alles 1932.a oli võimalik esindatud kavanditest parim välja valida. Võitjaks valiti kõrva kujutav kavand: kõrv on sinisel padjal ümbritsetud kullatud ketiga ning valgel põhjal, äärel on kuldtähtedega seltsi nimetus, all kullatud ilustused, mille peal asutamise aasta 1922. Kes on tegelik rinnamärgi autor? Pärast EKS reorganiseerimist Tallinna Kurttummade Seltsiks 1934.a otsustati uuele seltsile tellida ka uus pitsat, nurgastamp koos rinnamärgiga Kiiveri graveerimistöökojalt. Niisiis vahetati välja ka rinnamärgil seltsi nimetus.

„Põhjalikult muutis kurtide olukorda 1940.a saabunud Nõukogude kord. Sotsiaalkindlustuse Rahvakomissariaadi käskkirjaga nr.4 9.I.1941.a likvideeriti Nõukogude korrale mittevastavad seltsid ja siis hävisid ka dokumendid.” (E. Kalm Minu 50.a. Kurtide Ühingu juubeli kõne 1972)

Niisiis reorganiseeriti Eesti Kurttummade Liit ja kõik kurttummade seltsid Eesti NSVs. Sotsiaalkindlustuse Rahvakomissariaadi juures asutati Eesti Kurttummade Keskus osakondadega Tallinnas, Tartus, Pärnus jne.

„1940.aastal alustasid Kurttummade Keskuse organiseerimist Arnold Jätmar ja Evert Martinson, kuid alanud sõda tõmbas sellele kriipsu peale, ei jõutud ühtegi koosolekut läbi viia. Sõja ajal 1940.-1945.a hooldasid seltsi vara Evert Martinson ja Egon Viitpom.

(E. Kalm Minu 50.a. Kurtide Ühingu juubeli kõne 1972)

Eesti Kurttummade Keskuse Tallinna osakond organiseeriti 1945.aastal, mille esimeheks sai Arnold Jätmar.

Tallinna esimehed läbi aegade

Arnold Jätmar	1945-46
Enn Soosaar	1946- ?
Vello Kalde	1948-1956
Herbert Trei	1956-1957
Mihkel Migasto	1957-1958
Pavel Dlinnov	1958-1961
Helvi Lepp (Tõnurist)	1961-1962
Harald Metsavaht	1962-1964

Liivi Looring (Maidla)	1964-1966
Harry Soosaar	1966-1968
Liivi Maidla	1968-1976
Vidrik Siim	1976-1980
Urmas Lepik	1980-1990
Ivi Lepik	1990-1999
Piret Uint (Liim)	1999-2001
Tiit Papp	2001- ...

Tabelis, kus on toodud välja omaaegsed esimehed ja aeg, võib olla vigu. Seepärast palun võimalikke vigu parandada, saates infot THKÜle.

Nagu tabelist näha, võiks lugeda Liivi Maidlat (Looring) esimeseks kuulmispuudega naisesimeheks.

Eesti Vabariigi ajal asusid Seltsi ruumid Pikk tänav 29-4 (122 m²). Seltsi ruumides valitses kodukord, kodukorra rikkumise eest heideti liige välja või noomiti avalikult.

Kui 1965.a sai valmis praegune Kurtide Maja, oli see ÕTE omanduses. 1968.a läks Tallinna Kurtide Maja EKÜ bilanssi. Tallinna osakond kolis Pikk t 29 Nõmme tee 2.

Huvitavaid fakte

Tallinna KS vallasvara 1937.a nimekirjas on üks Vändra kooli kunagise juhataja Johannes Egloni pilt. (Ajaraamat II)

Selle aasta mais viibisime Maret Õunaga Kurtide Majas, et otsida materjali ja fotosid Eesti Kurtide Liidu tegevuse kohta. Ühes ruumis, mida kasutati ilmselt koliruumina, märkas Maret Õun tolmust maali. Maalil oli kujutatud Vändra kooli juhatajat Egloni. Kas see on sama maal, mis oli 1937.a vallasvara nimekirjas?

Eesti Kurtide Liidu kodulehe galeriist leidsin foto. Tähelepanu äratas hoopis hauakivi, millel oli kirjas nimi Kaarel Luht. Tekkis mõte, kas hooldame vöörast hauda või oli Karl Luhti ametlik nimi passis Kaarel? AISis (arhiivi infosüsteem) oli sellanimeline olemas nagu ka Karl Luht, aga täpsemad andmed puuduvad. Kus elas Karl Luht viimastel eluaastatel? Kes võiks tõestada, et see on Karl Luhti haud? Või eestipärastati nimi Karl Kaareliks?

Lõpetuseks tahan öelda, see kõik ei ole lõppenud. On vaja leida inimesed (inimene), kes hakkaksid kurtide elu teaduslikult uurima, kes leiaksid aega arhiivides otsida, kes koguksid vanema põlvkonna mälestusi kurtide elust EV, ENSV ajal. Juba praegu on aeg seda tööd alustada. Pange kirja oma mälestused või viibelge oma mälestused videokaamerasse, otsige välja vanad fotod, esemed, mis meenutavad ajalugu. Kõikidel asjadel on lugu.

31.10.2007